

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ ЯПОНСЬКИХ ТНК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

©2020 ПЕТРЕНКО К. В., САВЧЕНКО К. Ю.

УДК 339.944
JEL: E22; F20; P45

Петренко К. В., Савченко К. Ю. Особливості розвитку високотехнологічних японських ТНК в умовах глобалізації

Метою статті є дослідження особливостей розвитку високотехнологічних ТНК Японії в умовах глобалізації та отримання чіткої картини історичних, організаційних, інноваційно-технологічних особливостей розвитку ТНК. Завданням дослідження є аналіз та оцінка історичних, організаційних, інноваційно-технологічних особливостей розвитку японських ТНК на прикладі Toyota Motor Corporation. Зазначено, що задля швидкого технологічного зростання транснаціональних компаній і країни в цілому японські підприємці акумулювали та реінвестували прибутки винятково у сферу наукових розробок та інновацій. Продовження розвитку та дослідження даних сфер дасть можливість бути лідерами в глобалізаційному суспільстві. Досліджено одну із найбільших японських ТНК, Toyota Motor Corporation, яка займається автомобілебудуванням. Акцентовано увагу, що головною особливістю даної компанії є гігантські витрати на НДДКР і співпраця зі стартапами, проте цю співпрацю можна назвати більше винятком, ніж правилом. Інновації відбуваються на базі постійного вдосконалення через навчання. Удосконалення якості, вирішення проблем отримуються за рахунок діяльності робочих груп. Проте вагома секретність організаційної культури Toyota знижує можливість організаційної гнучкості при швидкому вирішенні проблем. Зроблено висновок, що при надійному державно-приватному партнерстві японські компанії, інвестуючи капітал у науково-дослідні розробки іноземців, удосконалювали їх і випускали новий технологічний продукт, за рахунок якого стрімко зростали.

Ключові слова: транснаціоналізація, ТНК, глобалізація, розвиток, Японія.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-3-40-45>

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 10.

Петренко Катерина Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (просп. Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: pkatya@bigmir.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2322-9030>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/I-2489-2018>

Савченко Катерина Юріївна – студентка факультету менеджменту та маркетингу, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (просп. Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: archik200045@gmail.com

УДК 339.944
JEL: E22; F20; P45

Петренко Е. В., Савченко Е. Ю. Особенности развития высокотехнологических японских ТНК в условиях глобализации

Целью статьи является исследование особенностей развития высокотехнологических ТНК Японии в условиях глобализации и получение четкой картины исторических, организационных, инновационно-технологических особенностей развития ТНК. Задачей исследования является анализ и оценка исторических, организационных, инновационно-технологических особенностей развития японских ТНК на примере Toyota Motor Corporation. Отмечено, что для быстрого технологического роста транснациональных компаний и страны в целом японские предприниматели аккумулировали и реинвестировали прибыли исключительно в сферу научных разработок и инноваций. Продолжение развития и исследование данных сфер даст возможность быть лидерами в глобализационном обществе. Исследована одна из крупнейших японских ТНК, Toyota Motor Corporation, которая занимается автомобилестроением. Акцентировано внимание на том, что главной особенностью компании являются гигантские расходы на НИОКР и сотрудничество со стартапами, однако это сотрудничество можно назвать скорее исключением, чем правилом. Инновации происходят на базе постоянного совершенствования через обучение. Совершенствование качества, решение проблем происходит за счет деятельности рабочих групп. Однако значительная секретность организационной культуры Toyota снижает возможность организационной гибкости при быстром решении проблем. Сделан вывод, что при надежном государственно-частном партнерстве японские компании, инвестируя капитал в научно-исследовательские разработки иностранцев, совершенствовали их и выпускали новый технологический продукт, за счет которого стремительно росли.

Ключевые слова: транснационализация, ТНК, глобализация, развитие, Япония.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Библ.:** 10.

Петренко Екатерина Валериевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международной экономики, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского» (просп. Победы, 37, Киев, 03056, Украина)

E-mail: pkatya@bigmir.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2322-9030>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/I-2489-2018>

Савченко Екатерина Юрьевна – студентка факультета менеджмента и маркетинга, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского» (просп. Победы, 37, Киев, 03056, Украина)

E-mail: archik200045@gmail.com

UDC 339.944
JEL: E22; F20; P45

Petrenko K. V., Savchenko K. Yu. Features of Development of High-Tech Japanese Multinational Companies in the Globalization

The article is aimed at researching the peculiarities of development of Japan's high-tech TNCs in the context of globalization and obtaining a coherent picture of the historical, organizational, innovation-technological features of the development of TNCs. The task of the research is analyzing and evaluating the historical, organizational, innovation-technological features of development of Japanese TNCs on the example of Toyota Motor Corporation. It is specified that for the rapid technological growth of transnational companies and the country as a whole, Japanese entrepreneurs have accumulated and reinvested profits exclusively in the sphere of scientific development and innovation. Continued development and research of the above mentioned spheres will provide leadership in a global-

ized society. The authors research one of the largest Japanese TNCs, Toyota Motor Corporation, successfully active in the automotive industry. The emphasis is placed on the fact that the main feature of the company is the huge costs of research and development, cooperating with startups, while this cooperation be called the exception rather than the rule. Innovations occur on the basis of continuous improvement through training. Improving quality, problem-solving comes at the expense of working groups. However, Toyota's significant secrecy of organizational culture reduces the ability to be institutionally flexible when problems needs a quick solution. It is concluded that with a reliable public-private partnership Japanese companies, investing in research and development of foreigners, improved them and produced a new technological product, which allowed them to a rapid growth.

Keywords: transnationalization, TNC, globalization, development, Japan.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 10.

Petrenko Kateryna V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economics, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (37 Peremohy Ave., Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: pkatya@bigmir.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2322-9030>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/I-2489-2018>

Savchenko Kateryna Yu. – Student of the Faculty of Management and Marketing, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (37 Peremohy Ave., Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: archik200045@gmail.com

Із плином часу ніщо не стоїть на місці. Усе змінюється, покращується або руйнується. Протягом сотень, тисяч років з'являлися, розвивалися та зазнавали цілі держави, могутні імперії. Руйнувалися відносини соціального, культурного, економічного аспектів. Змінювався навіть клімат! З розвитком людства змінювалися економічні відносини різних рівнів, підходи, сутність і методи виробництва. Зміна технологічного та інноваційного складу покращувала, довершувала й інколи винаходила нові товари, що змінювало рівень життя людей певної групи. І сьогодні, в еру тонких матерій, нанотехнологій і розробки штучного інтелекту існує процес досконалості, доопрацювання. Головні нішу цього процесу несуть на собі гіганти ринкової економіки – транснаціональні корпорації (ТНК), компанії, що розглядають світовий ринок як одне ціле і ведуть активну технологічно конкуренцію задля утримання й розширення своєї частки ринку.

Теоретико-методичні підходи до особливостей розвитку високотехнологічних ТНК зустрічаються в роботах різних учених, серед яких: Павлович О. Р. і Погосян К. В., які зосередили увагу на особливостях управління інноваціями в ТНК на різних етапах [1]; Нерода-Березка К. І. аналізує глобальні мережі створення інновацій транснаціональних корпорацій та особливості розвитку цих фірм в умовах глобальних мереж науково-дослідної діяльності [2]; Турський І. В. і Сус М. М. роблять акцент на особливостях сучасних інноваційних стратегій транснаціональних корпорацій провідних країн світу [3]; Кір'якова М. Є. досліджує тему основних типів інноваційних стратегій транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації на початку XXI століття та сферу застосування цих стратегій [4], та ін.

Тема розвитку високотехнологічних ТНК є дуже актуальною в сучасному інноваційному суспільстві, адже сьогодні на ринку продукції виграє той, хто виграє технологічну гонку.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку високотехнологічних ТНК Японії в умовах гло-

балізації та отримання чіткої картини історичних, організаційних, інноваційно-технологічних особливостей розвитку ТНК. *Завдання* дослідження: проаналізувати та оцінити історичні, організаційні, інноваційно-технологічні особливості розвитку японських ТНК на прикладі розвитку Toyota Motor Corporation.

Об'єктом дослідження є транснаціональні корпорації в умовах глобалізації ринку. Завдяки системному підходу, на якому ґрунтується стаття, можна оцінити та виявити особливості розвитку високотехнологічних ТНК Японії в умовах глобалізації та їх причинно-наслідкові зв'язки із соціально-економічним розвитком регіону.

Глобалізація світогосподарських процесів супроводжується суперечливими наслідками. З одного боку, вона сприяє зростанню економічної ефективності світової економіки, зниженню трансакційних витрат за рахунок уніфікації виробничих процесів та адміністративних процедур стосовно просторового переміщення товарів та послуг. Разом із тим, вона призводить до загострення боротьби між територіями за енерго-, фінансові та інвестиційні ресурси, активізує тіньові соціально-економічні механізми, що, своєю чергою, спричинює загострення соціальних та економічних проблем. Тому нові виклики, що несе із собою глобалізація економічного простору, потребують належного теоретичного осмислення [9].

Глобалізаційні процеси стосуються всіх країн світу, включаючи високорозвинені. Значна роль у цих процесах належить державі, оскільки від державної регіональної політики залежить напрям руху країни. Глобалізаційні процеси торкнулися і Японії в середині XX століття, її глобалізаційна модель успіху була спрямована на індустріалізацію країни та формувалася як модель наздоганяючого розвитку, в якій держава активно фінансувала проекти за участі приватного партнера та брала активну участь у забезпеченні прискореного накопичення капіталу; у будівництві інфраструктури та мережі комунікацій; у стимулюванні

та субсидюванні виробництва, а також у формуванні людського капіталу. Схожі риси індустріалізації можна знайти в інших країнах «другого ешелону» модернізації – Італії та Німеччини, де частка державних інвестицій також досягала 15–25%; у США та Великій Британії, навпаки, державний внесок був незначним.

У часи зміни технологій Японія є однією з головних рушійних сил високих технологій. Проте півстоліття тому, коли Японія була зруйнована та оговтувалася після наслідків Другої світової війни, ніхто не міг подумати про те, що саме ця країна стане одним із лідерів по модернізації різних винаходів і виробництву. «Економічне диво» цієї країни Висхідного Сонця має свою унікальність. Вагома частина інноваційної діяльності у країні має спрямованість на покращення вже існуючих технічних засобів [6].

Одним із факторів, який можна віднести до більш пізньої транснаціоналізації, є наявність торгових компаній, що оперують за кордоном – Sogo shosha. Саме Sogo shosha має розгалужені мережі по всьому світові, що дає можливість відмінно орієнтуватися на місцевих ринках [5, с. 39]. Ці компанії мають великий досвід щодо надання логістичних послуг, а також послуг фінансового, кредитного та експортного характеру.

На основі мультикритеріального аналізу виділимо основні етапи розвитку японських ТНК з 1970-х рр. до теперішнього часу. Як критерії використано такі показники: динаміка прямих іноземних інвестицій (ПІІ), превалювання різних факторів і мотивів інвестування за кордон, державна політика Японії, територіально-галузева структура прямих закордонних інвестицій, індекс транснаціоналізації.

- Хронологічні рамки етапів такі:
- 1) 1950–1984 рр. (нафтові кризи);
 - 2) 1985–1990 рр. (Празька угода);
 - 3) 1991–2007 рр. (криза «мильної бульбашки»);
 - 4) 2008–2011 рр. (світова фінансово-економічна криза);
 - 5) 2011 р. по теперішній час (вплив Індустрії 4.0).

Перший етап (1950–1984 рр.)

На першому етапі Японія почала скуповувати права на різні винаходи. Країна повинна була зі всього найкращого, створеного колись людиною, витягати максимум. Інноваційні проекти в 50–60-х роках ХХ століття, в які активно інвестувала Японія, дали їй можливість наздогнати «мастодонтів» у сфері інноваційних технологій. Таким чином, вчинивши по-азійськи мудро та дотримуючись цієї стратегії, Японія не мала потреби скуповувати права на всі підряд винаходи, які патентне бюро коли-небудь зареєструвало [6].

Отже, наприкінці 1970-х рр. Японія вже займала друге місце у світі після США за обсягами ВВП і почала лібералізувати закони про інвестування. Подальшим

вибуховими фактором виступили нафтові кризи, які посилювали конкуренцію на світових товарних ринках, та відсутність внутрішніх джерел сировини. Тому починаючи з 1975 р. Японія стимулювала експорт капіталу.

Другий етап (1985–1990 рр.)

На другому етапі транснаціоналізації бізнесу в Японії відбулося різке зростання обсягу прямих іноземних інвестицій. Починаючи із середини 1970-х років купівля та використання закордонних технологій надали можливість Японії наздогнати лідерів, що згодом стало поштовхом для створення нових продуктів, їх удосконалення, та поступово привело до виходу на новий науково-технічний і технологічний рівень.

Здобувши певні конкурентні переваги на світовому ринку, збільшивши частку в експорті високотехнологічних товарів, таких як: побутова електротехніка, мікроелектроніка, робототехніка, нанотехнології, автомобілебудування та багато іншого, Японія почала активно вкладати капітал у наукові та науково-дослідні розробки. Отже, другий етап став основою для створення нових науково-технічних знань і досягнень, а також надав можливість практично їх застосовувати.

У 1985 р. було укладено угоду, у результаті якої сталася дворазова ревальвація ени – ця подія стала найважливішим пуш-фактором транснаціоналізації японського бізнесу: подальше подорожчання японської експортної продукції змусило японські компанії виносити виробництво за кордон [5, с. 18].

Третій етап (1991–2007 рр.)

Третій етап транснаціоналізації японської діяльності пов'язаний з крахом «економіки мильної бульбашки», у результаті якого річний приріст ВВП скоротився з 5,1 до 1% в 1992 р. і до 0,3% в 1993 р., у промисловості стався серйозний спад виробництва, спостерігалася негативна динаміка споживчого попиту, фінансовий сектор серйозно постраждав від великої кількості «поганих» боргів.

На тлі загального економічного спаду різко скоротився обсяг інвестування як у внутрішнє виробництво (деіндустріалізація), так і в зовнішнє. Однак важливо відзначити, що внутрішнє закордонне інвестування продовжило зростати: частка закордонних підприємств у загальному обсязі виробництва японських промислових компаній за 25 років зросла майже в 4,5 рази.

Четвертий етап (2008–2011 рр.)

Етап транснаціоналізації бізнесу, що почався у 2008 р., пов'язаний зі світовою фінансово-економічною кризою. Причинами сильного економічного спаду економіки Японії в умовах кризи стали зростання світових цін на нафту у 2007 р. і паніка на світових фінансових ринках, яка активізувала ревальвацію ени, що негативно позначилося на обсягах експорту.

Зміцнення національної валюти веде до подорожчання експортних товарів, що негативно позначається на конкурентоспроможності експортерів, стимулюючи винесення виробництв за кордон.

П'ятий етап (з 2011 р. по сьогоднішній день)

Сучасний етап транснаціоналізації бізнесу відзначається впливом Індустрії 4.0. Саме вона зараз розвивається активними темпами по всьому світу, особливо в Японії, яка є лідером по винайденню та втіленню робототехніки. У даний час японські виробники займають близько 70% глобального ринку та, за прогнозами на 2020 р., вартісний обсяг виробництва галузі зросте більше, ніж у 4 рази, а до 2035 р. – у 14 разів порівняно з 2010 р. Крім цього, японські ТНК на сьогодні є одними з лідерів по інвестуванню економік, що розвиваються. За 2018 р. японські ТНК вклали понад 143 млрд дол. інвестицій у цифрову інфраструктуру, центри обробки даних і підприємства електронної комерції. Глобальний венчурний капітал, а також азійські компанії є важливими джерелами інвестицій у ці стартапи [10].

Проводячи свою діяльність, ТНК Японії весь час вважали за необхідне приділяти увагу науково-дослідним і дослідно-конструкторським роботам (НДДКР), збільшуючи витрати на прикладні дослідження та розробки, тому японські інновації сьогодні впроваджуються у виробництво, а Японське агентство з науки і технологій сприяє виходу бізнесу на один рівень зі Сполученими Штатами Америки.

Починаючи з 2000-х років ТНК Японії за допомогою технополісів починають активно співпрацю-

вати з університетами, розробки яких впроваджують у життя. На сучасному етапі створюється багато промислових зон у японських префектурах, приватним компаніям надаються необхідні умови для інноваційних розробок, їх майбутньої комерціалізації. Підтримання та стимулювання технополісів активно відбувається в Японії за рахунок пільгового оподаткування, низької кредитної ставки (0,95%).

Усі вищевказані заходи та політика держави щодо інвестиційної та інноваційної діяльності привели до того, що Японія, згідно з рейтингом глобального інноваційного індексу серед 129 країн, за 2019 р. займає 15 місце і входить у двадцятку лідерів [10]. За 2019 р. найбільш інноваційною країною визнано Швейцарію, за нею йдуть США, Нідерланди та Велика Британія.

Технології та їх розвиток, впровадженні японськими ТНК, створили умови для максимізації частки на світовому ринку, а вдала інвестиційно-інноваційна політика держави дала змогу японським корпораціям знизити ціни на товари та послуги, при тому, що якість була збережена на високому рівні.

Важливу роль в економічному розвитку Японії відіграє її система освіти. Знання людей у галузі точних і природничих наук, за думкою західних аналітиків, які вивчали японські інновації, дали можливість досягти такого рівня.

Розвиток передових технологій в Японії відбувається досить активно – понад 250 тис. патентів щороку, тому інтелектуальна власність є дуже важливим національним ресурсом (рис. 1).

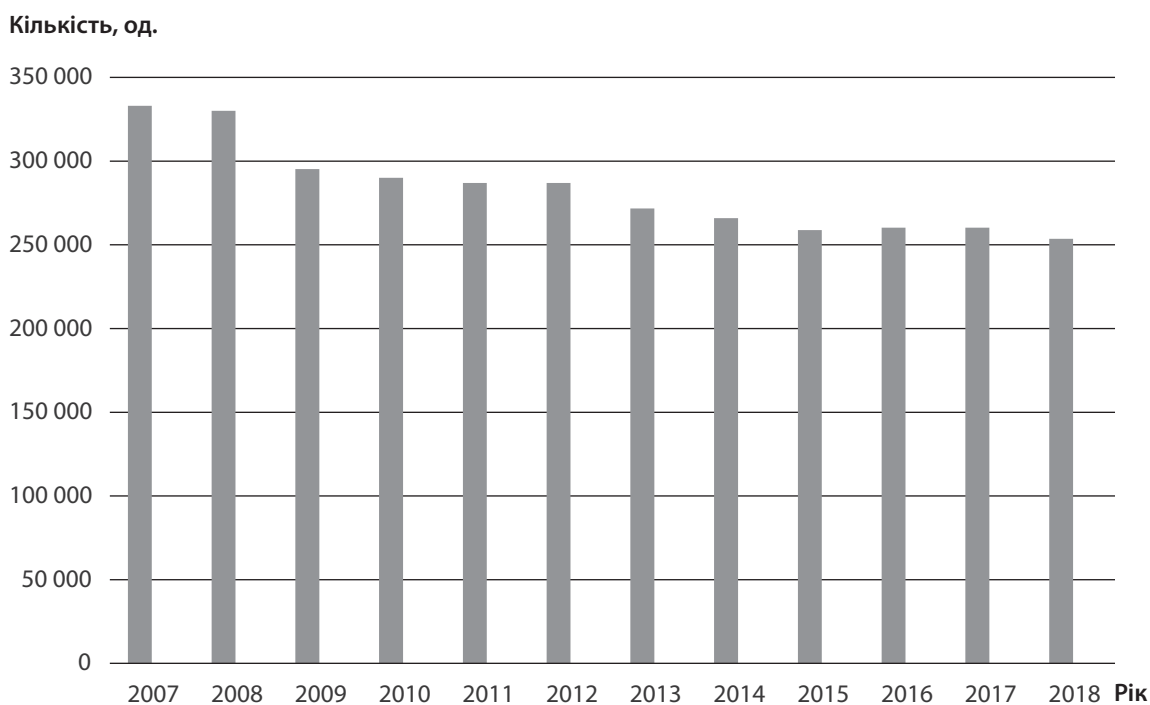

Рис. 1. Динаміка заяв на патенти в Японії

Джерело: складено за [7].

Такі японські гіганти, як Toyota Motor Corporation і Honda Motor Co., Ltd, є лідерами у сфері автомобілів, передових технологій за ціною, сучасністю, унікальністю та якістю. Ці компанії розвиваються з кожним роком, ідуть в ногу з часом, створюючи нові моделі автомобілів, вкладаючи величезні кошти в розробки та створюючи електричні та гібридні автомобілі, які на сьогоднішній день набувають світової популярності та користуються попитом у клієнтів. Згідно зі світовим інвестиційним звітом за 2019 р. вони увійшли в топ-20 інвесторів у НДДКР у глобальні, розвиваючи та перехідні економіки з витратами понад 17 млрд дол. [10].

З липня 2014 р. Toyota була найбільшою компанією Японії, що котирується за ринковою капіталізацією (вартує удвічі більше, ніж SoftBank) за доходами. Станом на 2017 р. Toyota є найбільшим виробником автомобілів. Toyota була першим у світі виробником автомобілів, який випускав понад 10 мільйонів автомобілів на рік (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги продажів по регіонах Toyota Motor Corporation

Регіон	2017 р.		2018 р.	
	Млрд дол.	Частка, %	Млрд дол.	Частка, %
Північна Америка	103,473	35,2	105,859	38
Азія	92,7367	31,6	95,2015	34
Японія	44,9737	15,3	48,3239	17
Європа	29,4024	10	30,5565	11
Інший	23,2096	7,9	2,23155	1

Джерело: складено за даними [8].

Toyota є світовим лідером на ринку продажів гібридних електромобілів та однією з найбільших компаній, яка заохочує прийняття гібридних автомобілів на масовому ринку по всьому світу. Корпорація також є лідером на ринку автомобілів з водневими паливними елементами. Сукупні світові продажі гібридних моделей легкових автомобілів Toyota та Lexus досягли 10-мільйонної межі в січні 2017 р.

Корпорація Toyota Motor виробляє транспортні засоби під п'ятьма марками: Toyota, Hino, Lexus, Ranz і Daihatsu. Вона також має 16,66% акцій корпорації Subaru; 5,9% акцій Isuzu; 5,5% акцій Mazda, а також спільні підприємства в Китаї (GAC Toyota і Sichuan FAW Toyota Motor), одне підприємство в Індії (Toyota Kirloskar), одне – у Чехії (TPCA), володіє кількома «неавтомобільними» компаніями. ТМС (Toyota Motor Corporation) входить до групи Toyota, одного з найбільших конгломератів Японії (рис. 2).

Аналізуючи дані рис. 2, можемо зробити такі висновки: обсяг продажів компанії зростає з кожним роком. Спад відбувався лише з 2009 по 2012 рр. Власний капітал підприємства набирає все більших обертів і з кожним роком покращує свої показники. Щодо оборотів компанії, вони стрімкими темпами зростають. Чистий прибуток компанії мав від'ємний показник лише у 2009 р. після кризи, решту часу компанія розвивається та покращує результати своєї діяльності.

Останніми роками чистий дохід компанії спрямовується в інвестування інноваційного сектора. За 2019 р. Toyota 35% витрат спрямувала на НДДКР – на автономне водіння та інші новітні технології. Це сфери, де компанія стикається з жорсткою конкуренцією

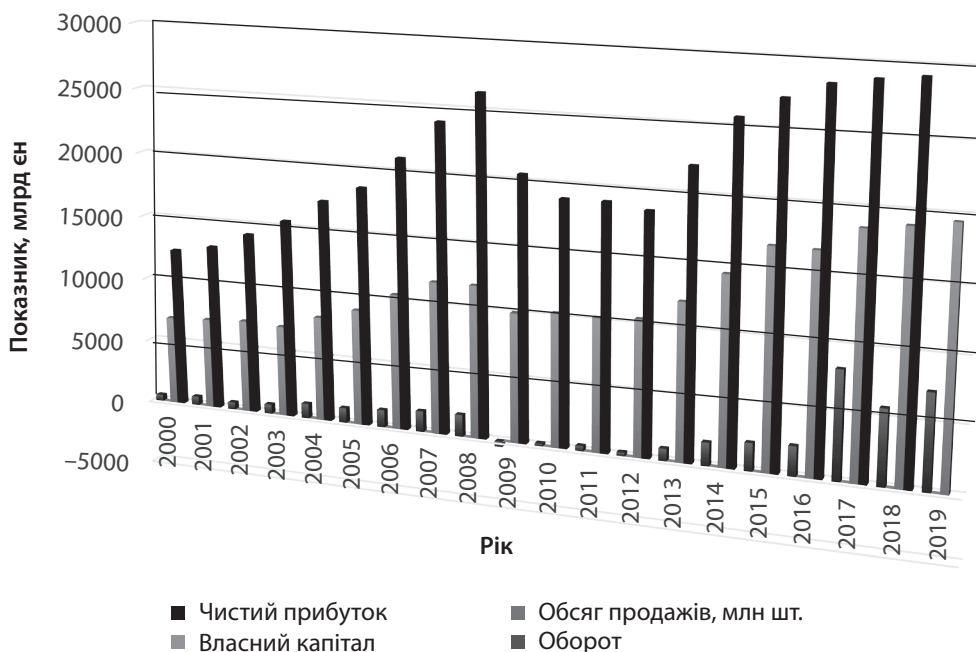

Рис. 2. Показники діяльності ТМС, млрд єн

Примітка: дані наведено на 31 березня кожного року, коли в Японії закінчується фінансовий рік.
Джерело: складено за [8].

з боку технологічних компаній і Volkswagen. Toyota залучає допомогу японської компанії Preferred Networks, що заснована у 2014 р. з акцентом на штучний інтелект і глибоке навчання, щоб допомогти в досяганні своєї мети – розробити корисні роботи-службовці, які можуть допомогти людям у повсякденному житті.

У своїй роботі Toyota використовує команди в більшості своїх ділових напрямків. Один із принципів компанії полягає в тому, що синергія командної роботи приводить до збільшення можливостей та успіху. Ця частина організаційної культури наголошує на залученні працівників до відповідних колективів. Для того, щоб командна робота була належним чином інтегрована в організаційну культуру, кожен працівник Toyota проходить навчальну програму з командобудування.

Організаційна культура Toyota сприяє розвитку фірми як навчальної організації, де використовується інформація, отримана в результаті діяльності окремих працівників, для розробки політики та програм для досягнення кращих результатів. Успіх компанії, як правило, пояснюється його здатністю забезпечувати автомобілі найбільш високої якості.

Організаційна культура Toyota має значну ступінь секретності. Однак останніми роками, після реорганізації, рівень секретності знизився, і проблеми, що виникають на американських заводах, одразу аналізуються та вирішуються в межах північноамериканського бізнес-підрозділу Toyota.

ВИСНОВКИ

Дослідивши особливості та унікальність розвитку високотехнологічних ТНК Японії, можна дійти висновку, що при надійному державно-приватному партнерстві японські компанії, інвестуючи капітал винятково в науково-дослідні розробки іноземців та власні вдосконалення, випускають новий технологічний продукт, завдяки якому стрімко зростають в глобалізаційному світі.

Отже, задля досягнення поставленої мети, потрібно вкладати кошти в розвиток високотехнологічних ТНК, залучати до цього людський капітал, співпрацювати зі стартапами, розробляти нові та унікальні винаходи, що дасть можливість бути лідерами в глобалізаційному суспільстві. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Павлович О. Р., Погосян К. В. Особливості управління інноваціями ТНК. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2018. Т. 17. Вип. 2. С. 108–118. DOI: 10.18524/2413-9998/2018.2(39).144916.
2. Нерода-Березка К. Глобальні мережі створення знань та інновацій транснаціональних корпорацій. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2013. Вип. 115. Ч. 1. С. 203–208. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iCo8ANJQxcsJ:journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/download/128/109+&cd=8&hl=ru&ct=clnk&gl=uac>

3. Турський І. В., Сус М. М. Особливості сучасних інноваційних стратегій транснаціональних корпорацій. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1. С. 986–990. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12.1/232.pdf>
4. Кір'якова М. Є. Інноваційні стратегії транснаціональних корпорацій на початку XXI століття. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2012. Вип. 27. Т. 3. С. 227–237.
5. Ребрей С. М. Транснаціоналізація японського бізнесу : монографія. М. : МГІМО-Університет, 2014. 132 с.
6. Удальцова Н., Кожанов Е., Горбулина Д. Інноваційний успіх Японії: миф или реальность? *Вопросы инновационной экономики*. 2015. Т. 5. № 2. С. 37–46. DOI: 10.18334/inec.5.2.440.
7. Мировой атлас данных. Япония. URL: <https://knoema.ru/atlas/Япония>
8. Toyota Motor Corporation. Загальна виручка URL: <https://global.toyota/jp/ir/finance/>
9. Петренко К. В. Проблеми депресивності та глобальності в українському контексті. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 9. С. 192–195.
10. WORLD INVESTMENT REPORT 2019. Special Economic Zones. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_en.pdf

REFERENCES

- Kiriakova, M. Ye. "Innovatsiini stratehii transnatsionalnykh korporatsii na pochatku XXI stolittia" [Innovative Strategies of Multinational Corporations at the Beginning of the XXI Century]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, vol. 3, no. 27 (2012): 227-237.
- "Mirovoy atlas dannykh. Yaponiya" [World Data Atlas. Japan]. <https://knoema.ru/atlas/Япония>
- Neroda-Berezka, K. "Hlobalni merezhi stvorennia znan ta innovatsii transnatsionalnykh korporatsii" [Global Knowledge and Innovation Networks of Multinational Corporations]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. 2013. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iCo8ANJQxcsJ:journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/download/128/109+&cd=8&hl=ru&ct=clnk&gl=uac>
- Pavlovych, O. R., and Pohosian, K. V. "Osoblyvosti upravlinnia innovatsiiamy TNK" [Features of Innovation Management in Transnational Corporations]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia*, vol. 17, no. 2 (2018): 108-118. DOI: 10.18524/2413-9998/2018.2
- Petrenko, K. V. "Problemy depresyvnosti ta hlobalnosti v ukrainskomu konteksti" [Problems of Depression and Globality in the Ukrainian Context]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 9 (2011): 192-195.
- Rebrey, S. M. *Transnatsionalizatsiya yaponskogo biznesa* [Transnationalization of Japanese Business]. Moscow: MGIMO-Universitet, 2014.
- "Toyota Motor Corporation. Zahalna vyruchka" [Toyota Motor Corporation. Total Revenue]. <https://global.toyota/jp/ir/finance/>
- Turskyi, I. V. Sus M. M. "Osoblyvosti suchasnykh innovatsiynykh stratehii transnatsionalnykh korporatsii" [Characteristics of Contemporary Innovation Strategies of Transnational Corporations]. *Molodyi vchenyi*. 2016. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12.1/232.pdf>
- Udal'tsova, N., Kozhanov, Ye., and Gorbulina, D. "Innovatsionnyy uspekhn Yaponii: mif ili realnost'" [Japan's Innovative Success: Myth or Reality?]. *Voprosy innovatsionnoy ekonomiki*, vol. 5, no. 2 (2015): 37-46. DOI: 10.18334/inec.5.2.440
- "WORLD INVESTMENT REPORT 2019". Special Economic Zones. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_en.pdf